АРХИВСКИ ДНЕВНИК

Информативни билтен о раду Историјског архива у Пироту

НОВЕМБАР 2017.

Број 1

АРХИВСКИ ДНЕВНИК
Информативни билтен о раду Историјског архива у Пироту, за 2017.

Број 1 • новембар 2017. године

Издавач

ИСТОРИЈСКИ АРХИВ У ПИРОТУ
Српских владара 130, Пирот

За издавача

ИВАНА КОСТАДИНОВИЋ

Уредник

ИВАНА КОСТАДИНОВИЋ, директор

Чланови редакције

ИВАНА КОСТАДИНОВИЋ
ПРЕДРАГ М. ВИДАНОВИЋ
ИВАНА ТАСИЋ
ТАМАРА ЦВЕТКОВИЋ

Лектура

ИВАНА КОСТАДИНОВИЋ

Компјутерска припрема

САША ЈЕРЕМИЋ

Штампа:

СМАРТ ПРЕС

Тираж:

200 примерака

Фотографије

ИЛИЈА ПЕЈЧИЋ ЛИКА
ФОТОАРХИВА УСТАНОВЕ

• • • •

ИСТОРИЈСКИ АРХИВ У ПИРОТУ
Српских владара 130, Пирот
Оснивачи: Град Пирот, Општине Бабушница, Димитровград и Бела Паланка
ПИБ: 101234392, Матични број: 17038478
Шифра делатности: 9101
Делатност библиотека и архива
Бројеви телефона: 010 320-952, факс 010 310-592
email: iapirot@medianis.net
websajt: arhivpirot.rs

Историјски архив у Пироту је установа културе која обавља послове заштите архивске грађе и регистратурског и документарног материјала на територији града Пирота и општина Бабушница, Димитровград и Бела Паланка.

Основан је са циљем да заштити архивску грађу и регистратурски материјал, или како је тада формулисано, да би се стало на пут даљем пропадању и уништавању архивске грађе, односно пронашла заостала архивска документа из предратног периода, макар и фрагментарног карактера. Народни одбор Среза Пирот дао је предлог Среском већу о оснивању Државне архиве Среза Пирот. Веће је усвојило предлог о оснивању Архива и на седници одржаној 14. новембра 1956. године донело решење о оснивању Архиве са седиштем у Пироту. Државна архива Среза Пирот основана је са задатком да прикупља историјско-архивски материјал, да сређује прикупљени материјал и да га научно обрађује, да омогући коришћење архивског материјала лицима која имају интересе за то, да се стара о заштити и чувању историјско-архивског материјала и да врши све друге радње у вези са прикупљањем и обрадом историјско-архивског материјала.

Органи установе

ДИРЕКТОР

Ивана Костадиновић, дипл.филолог за српски језик и југословенске књижевности

УПРАВНИ ОДБОР

— Миодраг Кутлешић, председник
— Братислава Цолић, члан из Скупштине Града Пирота
— Саша Иванов, члан из СО Димитровград
— Саша Станковић, члан из СО Бабушница
— Ивана Тасић, члан из редова запослених

НАДЗОРНИ ОДБОР

— Зоран Жикић, председник
— Богољуб Манић, члан из Скупштине Града Пирота
— Андријана Спасов, члан из СО Димитровград
— Момир Ђокић, члан из СО Бабушница
— Оливера Алексић, члан из редова запослених

ИЗВОРИ ФИНАНСИРАЊА

Личне дохотке у целости финансира Град Пирот, а материјалне трошкове суфинансирају сва четири оснивача: Град Пирот и Општине Бабушница, Димитровград и Бела Паланка.

ДЕЛАТНОСТ СЕ ОДВИЈА ПРЕКО СЛЕДЕЋИХ ОДЕЉЕЊА И СЛУЖБИ

— Одељење за заштиту архивске грађе и регистратурског материјала ван Архива — Миљан Манић
— Одељење за заштиту архивске грађе у Архиву (депо) — Предраг М. Видановић
— Одељење за сређивање и обраду архивске грађе — Ивана Тасић
— Одељење за кутурно-просветну и информативну делатност — Ивана Костадиновић
— Одељење општих послова — директор и рачуновођа — Гордана Младеновић
— Служба издавања уверења — Оливера Алексић и Радомир Николић
— Служба компјутерске и техничке обраде — Саша Јеремић
— Служба библиотеке и рад са истраживачима — Миљан Манић и Предраг М. Видановић

Архив — чувар завичајне историје

Неговање културе и традиције веома је важан сегмент у развоју нашег Града. Пирот је, између осталог, препознатљив и по очувању детаља и мотива културне баштине, традиције и обичаја, дубоко укорењених у свест и живот Пирођанаца.

Историјски архив је једна од установа културе која брине о историји Пирота. Чува и штити архивску грађу и документарни материјал, завичајне вредности, важне делове прошлости као залог за будућност. Веза Града Пирота и Архива је значајна и вишеструка. Град је оснивач и финансијер установе. Са друге стране, Архив чува и сређује значајну архивску грађу — фондове месних народних одбора, народних одбора општина, среских народних одбора, архивску грађу саме Скупштине Града Пирота, фондове свих образовних установа, школа и предузећа, не само са територије Пирота већ и из целог округа. Такође, треба истаћи — личне фондове појединаца, Пирођанаца, у различитим областима значајним за наш град. Једна сложена и драгоцена делатност.

Архив је, 2006. године, уз помоћ и подршку локалне самоуправе и у сарадњи са Министарством културе и Европском агенцијом за реконструкцију, коначно добио своју зграду, наменски грађену за услове и потребе архива као установе. Такву (наменску) зграду у нашој земљи има још само Архив Србије. Тако су обимна и значајна архивска грађа и документација добиле одговарајуће услове заштите и адекватне депое за одржавање и чување. Наши архивисти су добили одличне услове за рад, а вредни истраживачи богату библиотеку и читаоницу.

Лепо је и корисно то што се наш Архив повезује са историјским архивима других градова, размењује искуства и учествује у радионицама Архивистичког друштва Србије, негује културно-просветну делатност, издаваштво и објављивање сопствених издања и издања завичајних аутора. На овај начин шире се промовише и наш град са свим својим културним добрима и духовним богатством.

Надам се да ће објављивање овакве публикације Архива, годишњака — информатора о раду на крају године, постати пракса, како би Пирот и Пирођанци, у слици и речи, ближе имали увид у пословање, делатност и активности Архива, али и да би разумели значај ове установе.

Историјском архиву и нашим архивистима желим да још дуго успешно раде, за корист и на радост свих нас и нашег града.

мр Владан Васић, градоначелник Пирота

ИСПИСУЈЕМО НОВЕ СТРАНИЦЕ

Поштовани суграђани, драге колеге и сарадници,

У нашим рукама је први број Архивског дневника, информативног билтена Историјског архива у Пироту, у којем је, надамо се, на свима занимљив начин, описан рад наше установе у 2017. години. Стара пословица каже да „оно што није забележено као да се није ни догодило“. А ове године било је доста промена и активности у нашем Архиву.

Све те активности које смо предузели у остваривању зацртаних циљева требало је реализовати кроз велики број задатака и послова. За њихово остварење задужени су и одговорни директор, одговарајуће службе и стручни појединци из Историјског архива, што је регулисано статутом наше установе. Неопходна је и веома значајна подршка оснивача, тј. Града Пирота и локалне самоуправе, као и општина Димитровград, Бабушница и Бела Паланка, чију архивску грађу и регистратурски материјал Историјски архив такође штити.

Ми, Пирођанци, треба да будемо заиста срећни што имамо овакав трезор градских културних вредности и добара. Архив чува документе и сведочанства о људима, њиховим делима, догађајима у којима су учествовали, трагове прошлих времена.

У марту ове године дошло је до промене на месту директора установе и успостављен је један нови (другачији) приступ управљању. Од самог почетка ступања на дужност, моја визија је била да се Архив као установа културе што више отвори према граду, посебно према младима. Жеља ми је да још више унапредим пословање установе, да се ојача њена мисија у граду и округу, а да се код грађана подигне свест о њеном значају, да се развије одговарајући однос према Архиву као институцији која историјску баштину чува, даје на увид јавности и ствара услове за њено коришћење. На тај начин ће и Историјски архив дати већи допринос очувању и промовисању културног идентитета Пирота широј јавности.

Трудили смо се да у овој публикацији, на адекватан начин, представимо рад наше установе у 2017. години. Сматрамо да је то наша одговорност и обавеза пред грађанима и Градом Пиротом и осталим општинама — оснивачима, али такође и задовољство што смо као колектив (ми сматрамо) успешно реализовали оно што смо планирали. То нам је и изазов и мотивација за време које долази. Много нових, креативних идеја је пред нама, планова, предлога пројеката и активности. Планирамо да их остваримо, уз договор, сарадњу и подршку свих запослених.

Захваљујем свим члановима радног колектива Историјског архива у Пироту, који су својим залагањем, радом, саветима и коментарима допринели да активности буду успешне и зато и садржај овог првог броја билтена богат. Захваљујем, такође, и сарадницима Архива и вредним истраживачима што су својим доприносом оплеменили њен садржај.

Ивана Костадиновић, директор Историјског архива у Пироту

Приказ архивске грађе

АРХИВСКИ ФОНДОВИ	БРОЈ ФОНДОВА	ДУЖНИХ МЕТАРА
Управа и јавне службе	93	532,05 м
Правосуђе	3	107,56 м
Просветне, културне и научне установе и организације	31	213,86 м
Социјалне и здравствене установе	4	20,11 м
Привреда и банкарство	99	390,09 м
Политичке, друштвено-политичке, организације, друштва и удружења	17	61,91
Верске установе и организације	33	3,92 м
Породични и лични архивски фондови	17	21,13 м
Збрике	7	3,01 м
УКУПНО	304	1.353,64 м

У Историјском архиву у Пироту се налази грађа за 297 фондова и 7 збирки у укупној дужини од 1354 дужна метра у временском раздобљу од 1842–2015. године. Најстарији оригинални документ који се чува у Архиву је Хиландарско писмо Пирођанцима, из 1842. године. Архивска грађа писана је на српском језику, мањи део на бугарском језику, али се, фрагментарно, могу пронаћи и документа на црквенословенском, оријенталним језицима као и на француском, италијанском, енглеском и немачком језику. Основни носилац информација је папир, мада има фондова који садрже нетипске носиоце — филм, фоно и фото записе. Фондови и збирке сређени су по архивистичким принципима, осим два фонда: Републички геодетски завод, служба за катастар непокретности Пирот — Пирот и Општинска конференција савеза комуниста Србије, Пирот — Пирот. Фондови из области народних одбора општина и месних народних одбора захтевају ревизију. Сређени фондови и збирке доступни су стручним сарадницима и научним радницима, осим личних фондова: Илија Николић (део) и Христифор Живковић Цикан, по одлуци Стручног већа Архива.

На основу критеријума за категоризацију архивске грађе, у Архиву се налази грађа од изузетног значаја и великог значаја. Фондови од изузетног значаја су: Начелство Округа пиротског, Окружни народни одбор Пирот и Матичне књиге венчаних, рођених и умрлих. У групу архивске грађе од великог значаја спадају фондови: Градско поглаварство Пирот, Народни одбори срезова Лужничког — Бабушница, Димитровградског — Димитровград, Нишавског — Пирот и Белопаланачког — Бела Паланка, Педагошка академија Пирот и Гимназија Пирот.

Кадровске промене у радном колективу, у 2017.

— 17. марта, дотадашњи директор Милета Манић, архивистички саветник, одлази у пензију

— 22. марта Ивана Костадиновић, дипломирани филолог, преузима функцију директора Историјског архива у Пироту

— 1. јула, Тамара Цветковић, дипломирани демограф, запослена по уговору о привременим и повременим пословима

— 1. септембра Милица Крстић, ангажована преко Агенције "Фаст", са пуним радним временом као хигијеничар

.

ОДЕЉЕЊЕ ЗА ЗАШТИТУ АРХИВСКЕ ГРАЂЕ И РЕГИСТРАТУРСКОГ МАТЕРИЈАЛА ВАН АРХИВА

У току 2017. године ово одељење преузимало је архивску грађу из Одсека за грађанска стања и матичне послове Скупштине Града (МКВ, МКР и МКУ),

ПРЕУЗИМАЊЕ ГРАЂЕ ИЗ СОФК-е

из Вишег суда у Пироту (кривичне предмете), и архивску грађу из предузећа „Фемид“ у стечају, Народног позоришта Пирот, Радио Пирота, у ликвидационом поступку, СОФК-е, ИО „Први Мај“, предузеће у стечају; архивску грађу — личне фондове Видоја Недељковића, Драгољуба Златковића, Јована Николића и Десимира Тошића. Архивисти су обишли регистратуре у Белој Паланци, Бабушници и Димитровграду. Архивисти Миљан Манић и Тамара Цветковић радили су на пописивању и сређивању велике збирке плаката, и на пописивању, сређивању и паковању фонда Служба за катастар непокретности.

ПРЕУЗИМАЊЕ АРХИВСКЕ ГРАЂЕ И КЊИГА ИЗ “1. МАЈА”

Сачувана документација и књиге ИО „Први мај“

Четрдесет радних сати трајало је преузимање архивске грађе и књига из библиотеке ове, некада најлепше, наше фабрике. Завршен је један обиман, сложен и веома важан посао.

Преузето је 160 метара архивске грађе, 10000 досијеа радника, 1728 пројеката, 20 350 књига, много фотографија, албума са сликама, рекламног и другог материјала.

Треба сви да будемо задовољни и поносни што је овај посао урађен. Многим пиротским предузећима изгубио се сваки траг јер ништа није остало од њихове архивске грађе. „Први .мај“, некада гигант у привреди, и даље ће постојати, сада као највећи фонд и гигант нашег Архива, кроз сву ову документацију и библиотеку. Књиге су прилично очуване, из различитих области и веома вредне, а на свакој стоји печат ИО „Први мај“. Сва ова грађа сведочанство је једног времена, за многе генерације Пирођанаца, можда, најлепшег времена у одрастању.

Радни колектив посебно се поноси тиме што је, поред архивске грађе коју је у обавези да преузима, успео да преузме у целини и тако сачува Првомајску библиотеку која је већ дуго на граници пропадања и којој је претило уништење. Предстоји нам сада дуг процес сређивања и обраде, али остаје задовољство и испуњеност што је један важан посао успешно обављен, и што је Историјски архив, и у овој прилици, одржао своју важну функцију — чување историје, традиције, културе и живота наших људи и нашег града.

СРЕЂИВАЊЕ И ОБРАДА АРХИВСКЕ ГРАЂЕ

Ове године ова служба радила је на сређивању фондова месне канцеларије Гњилан (1957–1962), Народног одбора Општине Гњилан (1944–1956), Електронска индустрија Фемид Бела Паланка (1979–2012), Начелство округа пиротског 1881–1911, МНО Брлог, Савеза организације за физичку културу, Народног позоришта Пирот, Радио Пирота, Општинске конференције Савеза комуниста Пирот, Народне библиотеке Пирот.

Такође, ове године, излучен је и следећи безвредни регистратурски материјал: из Народне би-

СРЕЋИВАЊЕ ФОНДОВА

блиотеке Пирот, СОФК-е, Земљорадничких задруга Дојкинци, Стара Планина, Димитровград, Занатске коморе, СО Пирот, Линекс, Општинска конференција Савеза комуниста Србије Пирот, Народно позориште, Радио Пирот.

Служба за издавање уверења — рад са корисницима

У периоду од 1.1. 2017–31. 10. 2017. ова служба је издала:

— Уверења о завршеним школама 125

— Уверења о пензијском стажу и зарадама 357

— Копије грађевинских дозвола, употребних дозвола и пројектне документације 98

— Уверења из матичних књига (рођених, венчаних, умрлих) 19

— Захтеви за проналажење решења оннационализацији, експропријацији 21

— Проналажење документације за рехабилитацију осуђених лица 4

— Издавање копија пресуда, решења и судске документације 5

Овај посао захтева доста времена, стрпљења и умешности да се у депоима пронађе и издвоји тражени документ. Архив је настојао да увек у што краћем временском року одговори на захтеве странака.

Поступак за добијање оверене фотокопије или преписа документа

Захтев за добијање оверене фотокопије или преписа документа можете поднети сваког радног дана од 9–13 сати у писарници (пријемној канцеларији) Архива или га послати поштом. Одговор ћете добити у року од 30 дана.

Пре подношења захтева препоручујемо да нам се лично обратите ради информације о архивској грађи коју чувамо, а која би могла да буде одговор на ваш захтев. Уколико се утврди да се тражени фонд налази у нашем архиву у захтеву се потрудите да наведете све или што је могуће од тражених података јер ће се на тај начин скратити време тражења и повећати вероватноћа да ће документ бити пронађен. Подносилац захтева сноси одређене трошкове за стручни рад на решавању захтева, према важећем правилнику о услугама које пружа Историјски архив у Пироту са ценовником. По решавању вашег захтева — предмета, а по извршеној вашој уплати, позитиван или негативан одговор можете добити на кућну адресу или га можете лично преузети.

ОДЕЉЕЊЕ ЗА ЗАШТИТУ АРХИВСКЕ ГРАЂЕ И РЕГИСТРАТУРСКОГ МАТЕРИЈАЛА У АРХИВУ

Одељење за заштиту преузетих архивских фондова обављало је своје уобичајене послове: пријем и преглед архивских фондова и збирки, разграничавање и попуњавање архивских фондова и збирки, израда нових спољних обележја архивских кутија, рад на издвајању материјала који се односи на плака-

РАД У ДЕПОУ

те, из збирке varia, уношење података у одговарајућа информативна средства, рад на водичу кроз архивску грађу…

Рад са истраживачима

Заштићена и обрађена архивска грађа користи се у различите сврхе. У важне кориснике архивске грађе спадају и истраживачи, који у писању својих научних радова и текстова користе архивску грађу као изворе.

Ове године било је петнаестак истраживача а најактивнији су били Цветко Иванов, Горан Николић и Драган Милосављевић, који су остварили у просеку око 190 истраживачких дана, а издато им је око 15 фотокопија докумената и 400 снимака докумената. Истраживања су се углавном односила на писање монографија села, на израду научних, семинарских и дипломских радова, на истраживање личних и породичних родослова и др.

ИСТРАЖИВАЧИ У ЧИТАОНИЦИ АРХИВА

Стручно усавршавање радника

Наши архивисти континуирано прате новине и прописе из области заштите архивске грађе и регистратурског материјала ван Архива, а настојимо да учествујемо и на семинарима, радионицама и стручним саветовањима из ове области. Ове године наши

СА СЕМИНАРА У ВРАЊУ — ПОСЕТА КУЋИ БОРЕ СТАНКОВИЋА

НАШ АРХИВИСТА КАО ПРЕДАВАЧ НА СЕМИНАРУ У ЗАЈЕЧАРУ

архивисти су учествовали у архивистичким радионицама „Пут ка уједначавању архивске праксе“ које је организовало Архивистичко друштво Србије. У Прокупљу су присуствовали (Ивана Костадиновић и Предраг М. Видановић) радионици „Преузимање архивске грађе“, а у Зајечару, у Историјском архиву Тимочке крајине у радионици „Актуелни тренутак архивске службе“, архивиста Предраг М. Видановић имао је предавање на тему „Архивска грађа“. Састанку подружнице Архивистичког друштва Србије у Врању, септембра месеца, присуствовали су архивисти Ивана Тасић и Миљан Манић, и директорка Архива Ивана Костадиновић. Састанку АДС у Београду присуствовала је директорка И. Костадиновић, а направљена је и посета Архиву Србије ради консултације у вези са Водичем. Ове радионице и састанци архивиста од велике су користи јер се на њима разматра тренутно стање српске архивистике и формулишу предлози за нова решења.

Пројекат: Микрофилмовање са дигитализацијом архивског фонда Пиротско електрично и индустријско друштво АД Пирот (1920–1947)

Министарство културе и информисања одобрило је и доделило Историјском архиву у Пироту 500.000,00 дин. за пројекат за који је Архив у јануару 2017. конкурисао код Министарства. Микрофилмовање и дигитализација архивског фонда Пиротско електрично и индустријско друштво АД Пирот (1920–1947) представља један од најсигурнијих видова заштите архивске грађе и документационог материјала, који омогућава лакше сређивање али и коришћење архивске грађе. Архив преузима обавезу да поменути архивски фонд, током године, скенира, микрофилмује и дигитализује. Фонд чини 128 књига и 102 кутије аката; укупна количина фонда је 15,61 метар, тј. 23.100 докумената. Пројекат подразумева микрофилмовање, израду дијазо копије, пренос свих података на ЦД, и превоз документације од и до Архива.

КУЛТУРНО-ПРОСВЕТНА ДЕЛАТНОСТ АРХИВА

Једна од важних области архивског рада јесте културно-просветна делатност, која има задатак да информише ширу популацију о Архиву и архивској грађи као културној баштини и да тако подигне свест о њеном значају, развије одговарајући однос према Архиву као институцији која ту историјску баштину чува, даје на увид јавности и ствара услове за њено коришћење.

Културно-просветни рад се огледа у многим сегментима. Ове године, то су, пре свега, библиотечка и издавачка делатност, промоције издања Архива и издања која су настала на основу истражене архивске грађе у Архиву, изложба архивских докумената, пројекција филма „Краљевски топ — историја српске круне“, рад са истраживачима, сарадња са Архивима, научним, образовним и другим установама у граду и земљи, све у циљу приближавања Архива широј јавности и већем броју корисника. На тај начин се остварује заштита оригиналних докумената, приближавање архивске грађе и другим читаоцима, а не само научним радницима и истраживачима, подстицање интереса за коришћење архивске грађе у научне, публицистичке, књижевне и друге сврхе, пропагирање значаја и развијање одговарајућег односа према овој врсти културних добара, као и према Архиву као институцији која та добра памти, обрађује, објављује и ствара друге услове за коришћење.

Архивска библиотека и издаваштво

У току ове године библиотека је обогатила свој фонд новим насловима: Дејвид Гиб „Хуманитарно разарање Југославије“, др Жељко Фајфрић „Цар

Душан Силни“, Бранко М. Јефтић „Историја четништва“, Густав Рош „Србија и Срби“, Музеј уметности. Такође архивска библиотека је обогаћена књигама из преузете Првомајске библиотеке, а које се односе на историографију, архивистику, историју и друге друштвене науке.

У мају је Архив организовао акцију поклањања књига пиротским основним и средњим школама. Свака основна и средња школа добиле су по 98 књига завичајних аутора, у издању Архива.

Почетком јуна, у издању Историјског архива у Пироту, из штампе је изашла књига Пиротски времеплов — хронологија, аутора Миљана Манића, историчара, архивисте. До краја године требало би да из штампе изађе Дневник Светозара Николића Гаричке, који је у припреми, а такође се припрема и Водич кроз архивску грађу.

АРХИВСКА БИБЛИОТЕКА

Промоција монографије „Историјски архив у Пироту 1956-2016“

У свечањ сали Гимназије, 4. марта, одржана је промоција монографије о раду Архива, поводом 60 година постојања установе. На књизи су, поред аутора Милете Манића, говорили и Томислав Г. Панајотовић и Владица Тошић, професор историје. Промоцију је водила новинарка Ана Гогић-Филиповић.

Семинар Вештина говорништва и савремени односи с јавношћу

На иницијативу Историјског архива у Пироту а у сарадњи са локалном самоуправом и свим установама културе нашег града, 22.маја у Дому културе, одржан је, за раднике запослене у локалној самоуправи, уста-

ДЕЈАН МИЛИЋ, ПРЕДАВАЧ НА СЕМИНАРУ

новама културе и у медијима, семинар „Вештина говорништва и савремени односи с јавношћу“. Предавач на семинару био је Дејан Милић, професор реторике на Правном факултету Универзитета Унион Београд. Ово предавање намењено је полазницима који су у непрестаној прилици да се обраћају слушаоцима — непосредно или путем медија, али је семинар окренут и свима онима који би да стекну самопоуздање у свакодневној комуникацији и пружа прилику да разјасне основне појмове савремених односа с јавношћу. Од стране учесника семинара, предавање и радионица су оцењени као врло корисни и квалитетни.

Дан отворених врата Архива

МЕЂУНАРОДНИ ДАН АРХИВА

Историјски архив у Пироту први пут је обележио 9. јун — Међународни дан Архива, и то на најлепши могући начин — са децом и грађанима Пирота. Отворио је своја врата грађанима Пирота, првенствено младима, да сазнају шта је то архивска грађа и зашто је важна, да виде где и како се чува, да се упознају са најстаријим документима и књигама. У жељи да се Архив као установа културе отвори према школама и граду, да што више приближи младима своје активности, организован је наградни литерарни, ликовни и фото конкурс за ученике на који је стигло преко 130 ученичких радова из скоро свих пиротских основних и средњих школа. Теме су биле блиске младима и креативне:

1. Чувари традиције пиротског краја
2. Духовна богатства и боје мога завичаја
3. Пирот — наш град
4. Време, људи, догађаји, читав живот...

СА СВЕЧАНОСТИ МЕЂУНАРОДНОГ ДАНА АРХИВА

На отварању изложбе ученичких радова која је 9. јуна одржана у холу установе, у присуству ученика, наставника, представника локалне самоуправе и медија, уручене су награде најбољима на конкурсу. Награђено је 26 ученика у три узраста и четири стваралачке категорије. Као награду ученици су добили књиге завичајних аутора чији је издавач Историјски архив. Присутне су поздравили директор Архива, Ивана Костадиновић, и заменик градоначелника, Видојко Панајотовић, који је уручио и награде најуспешнијима.

ДЕЧИЈА НЕДЕЉА

Своја врата за децу, Архив је посебно отворио и у оквиру обележавања Дечије недеље, 3.октобра, када су нас посетили малишани из ПУ „Чика Јова Змај“.

ПОКЛОН ДЕЦЕ ИЗ ВРТИЋА НАШЕМ АРХИВУ

Онако како то само деца умеју, искрено и чисто, питали су запослене све што их је занимало: Шта је Архив, чиме се бави, шта је то историја, шта је документ... Погледали су и, за њихов узраст направљену и прилагођену, презентацију о раду наше установе, добили копије плаката старих филмова и рукописа...

ПОСЕТЕ УЧЕНИКА СРЕДЊИХ ШКОЛА

У оквиру редовне наставе, ученици и професори историје Гимназије Пирот посетили су Историјски архив, са циљем боље и практичније обраде методске јединице — Документ као незамењиви писани извор у проучавању историје. Ово је један вид теренске и показне вежбе, па се и на овај начин ученици упознају са службом заштите архивске грађе и основном функцијом Архива. И на овај начин жели-

мо да се приближимо ученицима и младима уопште, надајући се да ће неки од њих бити корисници архивске грађе и, можда, будући чланови колектива.

Учешће у Пиротском културном лету

У оквиру Пиротског културног лета, у организацији Удружења историчара Пирота, у свечаној сали Гимназије, одржан је циклус предавања поводом 140 година ослобођења Пирота од Турака. У овим предавањима учествовао је и наш архивиста Предраг М. Видановић, са својим радом „Пиротски комитетски одред у Топличком устанку".

Партнери на истом задатку — сарадња Историјског архива у Пироту и Удружења историчара Пирота

Првих дана октобра месеца навршило се три године од оснивања Удружења историчара Пирота као струковне организације која окупља историчаре и све љубитеље историјске науке, културе и традиције. Идеја водиља Удружења од самог почетка била је усмерена ка очувању и промовисању културно-историјске баштине Пирота и околине анимирањем стручне и шире јавности кроз спектар различитих активности. Рад на остварењу тако дефинисаног циља сасвим природно је довео до сарадње са Историјским архивом у Пироту као установом која у опису своје делатности има бригу о тековинама прошлости, односно писаној архивској заоставштини без које би савремена комуникација са прошлим временима била незамислива.

Како је Удружење историчара основано 2014. године када се увелико обележавао један век од Великог рата, родила се идеја о покретању литерарно-истраживачког конкурса за ученике пиротских школа на тему **Мој предак у Великом рату.** Захваљујући изузетном одзиву наших најмлађих суграђана прикупљено је близу стотинак радова, а конкурсна идеја је убрзо прерасла у пројекат којим се, у сарадњи са Историјским архивом, аплицирало код Министарства културе и информисања. Како је пројекат наишао на подршку Министарства, одобрена су средства за штампање зборника ученичких радова под називом **Мој предак у Великом рату.** Оригинална и вредна публикација, настала из пера ученика изашла је из штампе крајем 2015. године. Свечана промоција несвакидашњег издања на велику радост многобројних аутора уприличена је у Свечаној сали Гимназије 6. априла 2016. године.

Више него успешна сарадња Удружења историчара Пирота и Историјског архива временом је прерасла у врло продуктивну синергију сличних размишљања усмерених ка истом циљу, а то је пре свега популаризација историјске науке. Како је фокус интересовања изоштрен пре свега на млађе генерације убрзо се кренуло и са пројектом **Мој предак у Другом светском рату** који је још увек отворен. У међувремену је нашу успешну сарадњу обележила међусобна подршка око издавања и промоције неколико историографских публикација, јавних часова и предавања чији су аутори чланови нашег Удружења и уједно запослени у Историјском архиву. Свакако не треба заборавити и **Циклус предавања поводом 140 година ослобођења Пирота од Турака** који је реализован током Пиротског културног лета 2017. године са врло занимљивим темама које су изазвале приметно интересовање јавности у Пироту.

Општи је утисак да су врата Архива за све чланове нашег Удружења била и остала широм отворена за сваки вид сарадње и за реализацију наше заједничке мисије. С тим у вези посебно бих истакао крајње позитивну и продуктивну енергију која је видљива у активностима Историјског архива након доласка Иване Костадиновић на место директорке. Захваљујући новом приступу управљању тако важном установом и малој али сјајној екипи запослених, у врло кратком року наш Архив је постао видљив и препознатљив на интернету, друштвеним мрежама, а што је можда и најважније, у очима Пироћанаца.

Давор Лазаревић, председник Удружења историчара Пирота

Пројекција филма „Краљевски топ — историја српске круне“

Историјски архив је поводом обележавања две стотине година од смрти Вожда Карађорђа, организовао пројекцију документарног филма „Краљевски топ — историја српске круне“, сценаристе Драгана Марковића и редитеља Велимира Стојановића из Ниша. Филм је награђен првом

АУТОРИ ФИЛМА

ПУБЛИКА НА ПРОЈЕКЦИЈИ

наградом на Међународном фестивалу документарног филма „Златна буклија“ у Великој Плани (за област Историја). Јединствен је у нашој кинематографији, јер у 45 минута расветљава део српске историје, до сада непознате широј јавности.

Историја топа Вожда Карађорђа из Првог српског устанка, као и српске круне и других регалија Краља Петра Првог Ослободиоца, уједно је и историја стварања модерне српске државе у XIX и XX веку. Имајући у виду национални значај теме коју филм обрађује, Архив је настојао и да приказивањем овог филма обогати своју културну понуду и сачува од заборава део српске културне баштине коју остављамо новим генерацијама, да би их подсећали на велике муке и успехе у очувању Србије.

САРАДЊА СА МЕДИЈИМА

Однос са јавношћу је веома битан јер управљање процесом комуникација доприноси побољшању перцепције о нама самима, код група које су нам пословно или лично важне. Познавањем вештине комуницирања са јавношћу, битно се одређује наша успешност и на пословном и на приватном плану.

ЈЕДНА ОД ИЗЈАВА МЕДИЈИМА

Добра, активна и континуирана сарадња са медијима доприноси промоцији архивских активности и садржаја, рушећи досадашње табуе о архивима. Маркетиншка активност наше установе односи се на реализацију архивских изложби, предавања, интернет презентацију, разне публикације, рад са корисницима архивске грађе у архивској читаоници, медијску активност Архива, и зашто да не у ближој будућности — улогу Архива у туристичкој понуди.

Циљ рада са јавношћу Историјског архива у Пироту састоји се у томе да се потенцијалним посетиоцима пруже информације о понуди услуга, да се у њима пробуди интересовање за Архив и његове садржаје — промоције, изложбе, публикације, архивску делатност уопште. Присутност у медијима је један од

најважнијих показатеља успешности, поред броја посетилаца. Утиче на углед Архива, а неопходна средства за скретање пажње представљају оглашавање и рад са јавношћу. Рад са медијима у 2017. години се остварује кроз неколико важних активности — оглашавања у медијима поводом програмске политике установе, поводом архивистичких и историографских тема, интервјуи са директором и архивистима, интервјуи са истраживачима, редовне програмске информације које се објављују путем саопштења за медије. У току ове године директор и чланови колектива имали су око четрдесет појављивања у медијима, различитим поводима, на ТВ Пирот, у Пиротским вестима, „Слободи“, „Блицу“, Пиканалу, дописништву РТС-а, Плусрадио.

Наш сајт и фб страница

У циљу бољег развоја нашег (архивског) информационог система креирали смо и веб сајт: www.arhivpirot.rs, 21. 4. 2017.

Кориснички орјентисан, треба да омогући брз и једноставан приступ архивским фондовима и збиркама. На овај начин се трудимо да допринесемо заштити, презентацији и валоризацији документарне баштине. Благовремено информишемо о услугама и делатностима архива важним за кориснике и њихове потребе, о актуелним пројектима, издавачкој делатности, изложбама и о сарадњи са медијима. Свакодневно радимо на усавршавању и побољшању нашег сајта и на богаћењу његовог садржаја. Тражимо најбоље начине да представимо делатност, активност, садржаје и новости у нашој установи. Један од циљева је да приближимо Архив грађанима. Желимо да више афирмишемо пословање установе, да ојачамо њену мисију у граду и да код људи подигнемо свест о њеној важности. Да људи развију одговарајући однос према Архиву као институцији. Сајт је доступан 24 сата дневно, 365 дана у години. С обзиром на то да се налазимо у ери „модерне технологије“, вероватно схватате колико значајну улогу игра веб сајт у свету савременог пословања и све веће експанзије интернет маркетинга. Желимо да покажемо ниво професионализма, креативност и посвећеност пословним изазовима. Место на коме детаљно представљамо себе и на коме комуницирамо са корисницима. Подједнаку пажњу посветили смо дизајну и оптимизацији веб сајта, са циљем да финални изглед буде доброг квалитета. Веб сајт је „жива ствар“ и његова суштина је да се стално мења, побољшава и „иде у корак с временом“.

Надамо се да ће посетиоци сајта, када се упознају са нашим радом, имати мотивацију и жељу да сами дођу, посете Архив, буду неки од истраживача. Ко смо ми као Архив, Сајт детаљније приказује на страни „О нама“, али подсадржај свеукупног представља и кроз појединачне сегменте сајта издвојене на насловној страни и у менију.

Однос нашег Архива са јавношћу веома је битан па желимо да га унапредимо и промовишемо делатност, све активности и садржаје — и преко наше фејсбук странице, која је креирана, 29.03.2017, рушећи досадашње табуе о Архиву.

Не верујемо у случајности, па тако не верујемо да овај текст који пишемо и наша намера чисто онако постоји, да би се рекло да смо само покушали. Исто тако не верујемо да сте ви сада овде на овом месту случајно. Многе ствари које сте можда негде прочитали, а којих ћете се овде подсетити, и оне нове које ће доћи до вас, увериће вас да смо сви заједно овде с разлогом. Позивамо вас на размену информација, путем коментара, путем текстова или на било који други начин.

Сама чињеница да сте на овом сајту или станици фејсбука погледали теме којима се бавимо, говори о вашој опредељености да не будете припадник „већинске масе“. Намера нам је да кроз реализацију овог сајта и фејсбук странице створимо стабилну везу, критичну масу која ће се на различите начине борити за културу нашег града и народа. Како време буде пролазило и како се буду скупљала додатна знања, искуства и могућности, надограђиваћемо — и себе и представљене активности. С обзиром на жељени циљ чека нас заиста огроман посао. У наредном периоду нас чека много изазова. Ми желимо да учинимо напор и изградимо за себе и друге неуништиви темељ, основ нашег константног напредовања, а који ћемо дограђивати реализацијом поменутих, али и нових, будућих, активности.

Позната изрека каже да пут од хиљаду миља почиње првим кораком. Јасном намером смо први корак начинили! Да Историјски архив буде установа културе којом ће се Град и наши суграђани поносити.

Тамара Цветковић

КАКО СМО УЛЕПШАЛИ И ОПЛЕМЕНИЛИ ПРОСТОР У КОМЕ РАДИМО

Ове године доста смо урадили на оплемењивању простора и амбијента у коме радимо. Захваљујући подршци Града и сарадњи са ЈП Комуналац, уређено је двориште и парк у коме се налази зграда Архива. Уређена је дворишна површина, засејани травњаци и цвећњаци, постављене клупе и корпе за смеће. Са главне улице „отворио се“ поглед према згради Архива. На зграду је стављена је велика плоча са натписом ИСТОРИЈСКИ АРХИВ, као и мање плоче — на службеном улазу, и на улазу у двориште, са главне улице. Пиротским традиционалним мотивима осликана је фасада на задњој страни зграде, која је била уништена графитима и непристојним цртежима и натписима. Дотеривање фасаде поверено је младом пиротском уметнику Душану Ђурићу. У циљу спречавања уништавања зграде и дворишта Архива, постављен је и видео надзор.

РАДОВИ НА УРЕЂЕЊУ ДВОРИШТА

ДВОРИШТЕ ПОСЛЕ УРЕЂЕЊА

ОСЛИКАВАЊЕ ФАСАДЕ ЗГРАДЕ

ДРУГИ О НАМА

На нашу адресу, сајт и фб страницу стално стижу и похвале за благовремено и квалитетно излажење у сусрет корисницима и истраживачима. То Архиву пуно значи, велика је мотивација, али и обавеза, за даљи успешан рад.

Успешна и дуга сарадња

Истражујући прошлост димитровградског краја, увек дођем до неког архива у Србији или Бугарској. Знао сам да су архиви велика ризница наше прошлости, знања и незнања, рада и нерада наших предака. Они су ризница истине, која се често веома разликује од истине из прича. Због тога, мој први улазак у било који архив био је повезан са страхом и нелагодношћу како ћу бити примљен, да ли ћу наћи тражено, да ли ће ми запослени дати све

што тражим, неће ли нешто сакрити... На моју срећу, моји страхови су били неоправдани, свуда сам добијао све што сам тражио. Сада у сваки архив улазим као у своју кућу, са радошћу и надом да ћу открити оно што тражим.

Ипак, најрадије улазим и радим у Историјском архиву у Пироту. Не само због његове близине, већ и због богате архивске грађе, добрих услова рада и

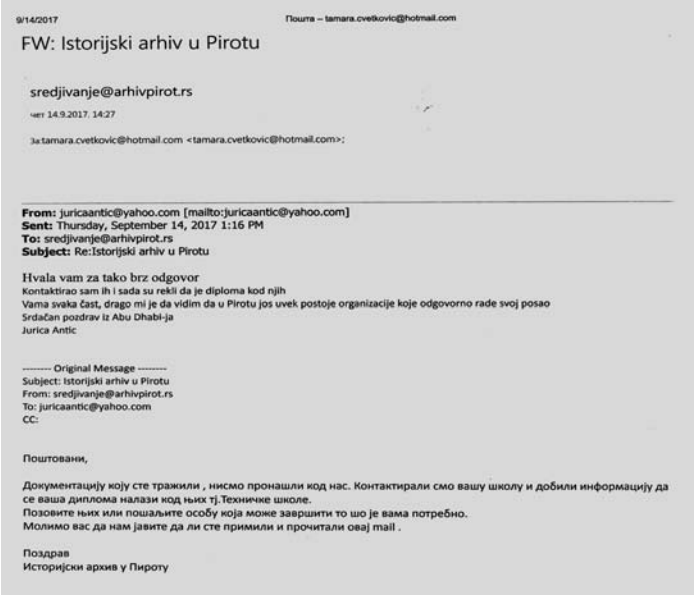

9/14/2017 Пошта – tamara.cvetkovic@hotmail.com

FW: Istorijski arhiv u Pirotu

sredjivanje@arhivpirot.rs

чет 14.9.2017. 14:27

За tamara.cvetkovic@hotmail.com <tamara.cvetkovic@hotmail.com>;

From: juricaantic@yahoo.com [mailto:juricaantic@yahoo.com]
Sent: Thursday, September 14, 2017 1:16 PM
To: sredjivanje@arhivpirot.rs
Subject: Re:Istorijski arhiv u Pirotu

Hvala vam za tako brz odgovor
Kontaktirao sam ih i sada su rekli da je diploma kod njih
Vama svaka čast, drago mi je da vidim da u Pirotu jos uvek postoje organizacije koje odgovorno rade svoj posao
Srdačan pozdrav iz Abu Dhabi-ja
Jurica Antic

-------- Original Message --------
Subject: Istorijski arhiv u Pirotu
From: sredjivanje@arhivpirot.rs
To: juricaantic@yahoo.com
CC:

Поштовани,

Документацију коју сте тражили , нисмо пронашли код нас. Контактирали смо вашу школу и добили информацију да се ваша диплома налази код њих тј.Техничке школе.
Позовите њих или пошаљите особу која може завршити то шо је вама потребно.
Молимо вас да нам јавите да ли сте примили и прочитали овај mail .

Поздрав
Историјски архив у Пироту

ЈЕДАН ОД МНОГОБРОЈНИХ МЕЈЛОВА У КОЈИМА НАМ СЕ СТРАНКЕ ЗАХВАЉУЈУ ЗА БЛАГОВРЕМЕНО И УСПЕШНО ПРУЖЕНЕ УСЛУГЕ

због стручности и љубазности свих запослених у Архиву. Својом посвећеношћу послу и љубазношћу, запослени у пиротском архиву увек ми олакшају и скрате време истраживања. Радио сам у архиву на „тавану“ СО Пирот, у Новаковој вили, где услови рада нису били добри, али љубазност особља је скоро увек била на висини. Изградњом нове зграде архива и довођењем нових снага побољшани су услови рада и увелико побољшана стручност, одговорност и љубазност особља. Вредност Архива су архивска грађа и радни колектив, који се допуњују и пружају задовољство истраживачу.

Стварање бољих услова рада, обогаћивање архивске грађе и стручност запослених олакшавају рад истраживача. У Историјском архиву у Пироту нема чекања на добијање тражених докумената, а одликује се и брзином копирања и издавања докумената заинтересованим грађанима и институцијама. Надам се да ће се израдом водича архива још више олакшати рад истраживача.

Због свега тога у овој установи се осећам уваженим, угодно ми је да радим и увек сам добродошао, осећам се као у својој кући, и знам да ће ми запослени омогућити да нађем тражено.

Цветко Иванов, истраживач и сарадник Историјског архива

ПРИЛОЗИ ИЗ АРХИВИСТИКЕ И ИСТОРИОГРАФИЈЕ

Магично путовање докумената од регистратуре до руку истраживача

Документи настају из практичних потреба једне државне или приватне установе, породице или појединца, ради редовног обављања њихових делатности. После одређеног низа година, они губе употребну вредност у пословању стваралаца или, када је установа у питању, ако се и сама установа угасила. Тада се документи предају архиву који је надлежан за њихово чување. Још пре него што доспеју у архив, о документима води рачуна служба за надзор и заштиту грађе ван архива, која је задужена да прати рад регистратуре у којој документа настају. Она преузима документе, врши њихову основну валоризацију и предаје их служби депоа. Ова служба води евиденцију о грађи и даје је на коришћење заинтересованој јавности, стара се о техничкој заштити докумената (заштита од влаге, пожара, живих организама који уништавају архивску грађу, од крађе и намерних оштећења). Пре него што дођу у руке јавности, документа пролазе кроз службу за сређивање и обраду архивске грађе, од чијег рада умногоме зависи њихова даља судбина. Кључни задатак ове службе је валоризација докумената, то јест утврђивање њихове вредности за културу и науку једног друштва. Ово је веома одговоран задатак, јер од процене, пре свега, садржајне вредности докумената зависи да ли ће они бити сачувани за будућа покољења или ће бити одбачени као безвредан регистратурски материјал. Валоризована грађа се класификује по одређеним правилима, то јест ставља у поредак који омогућава да буде прегледнија и доступнија крајњим корисницима. Израђују се информативна средства помоћу којих истраживачи могу да се обавесте о томе какву грађу садржи један архивски фонд, као и које се појаве, догађаји, људи, територије и установе јављају у документима. И ове послове обавља служба за сређивање и обраду докумената, после чега се грађа установе са почетка приче враћа служби за њено чување, то јест депоу, која је по прописаној процедури даје јавности на коришћење. Описани пут докумената, од регистратуре у којој су настали до руку истраживача, не би имао смисла уколико јавност не би била упозната са радом архива. Надлежне службе пружају обавештења о садржају архивских фондова, објављују зборнике докумената, организују изложбе архивске грађе, курсеве, предавања и др. Пут докумената од стваралаца у регистратури до читаоца у архиву је веома дуг и понекад траје и више деценија. За то време документи су често изложени неповољним климатским условима, чувању у неадекватним просторијама, пролазе кроз многе руке — понекад недовољно пажљиве. Хартија, као органска материја, пре или касније постаје подложна зубу времена, чак и када се чува у идеалним условима. Многи документи због тога трпе физичка оштећења, или их нападају различити па-

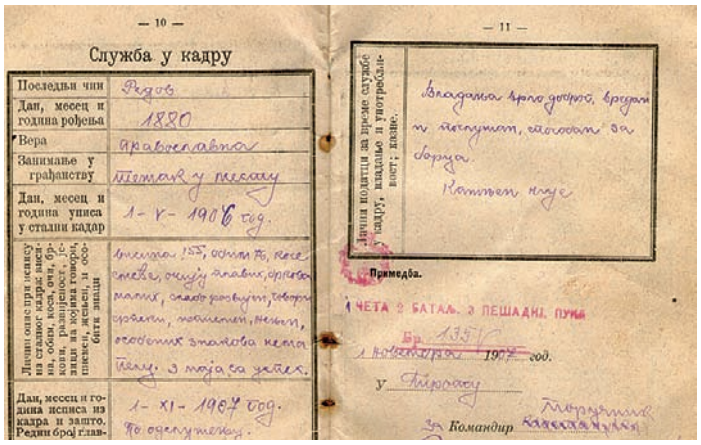
— 10 —

Служба у кадру

Последњи чин	Редов
Дан, месец и година рођења	1880
Вера	православна
Занимање у грађанству	Земљ. у месту
Дан, месец и година уписа у стални кадар	1-V-1906 год.
Личне ознаке при сваком на стаж с кадра: висина, обим, коса, очи, брови, разјешеност, језик на коме говори, писмен, неписмен, и особите знаке	висине 155, обим 70, косе смеђе, очију плавих, обрвама мали, слабо развијен, говори српски, писмен, нема особених знакова нема Пену. з моја са ушех.
Дан, месец и година исписа из кадра и зашто. Редни број главе	1-XI-1907 год. По одслужењу.

— 11 —

Лична податци за време службе у кадру, владање и употребљивост; казне.

Владама врло добро, врлоу и послушан, способан за борбу.

Казнен није

Примедба.

1 ЧЕТА 2 БАТАЉ. 3 ПЕШАДИЈ. ПУКА

Бр. 135

1 новембра 1907 год.

У Пироту

За Командир Поручник

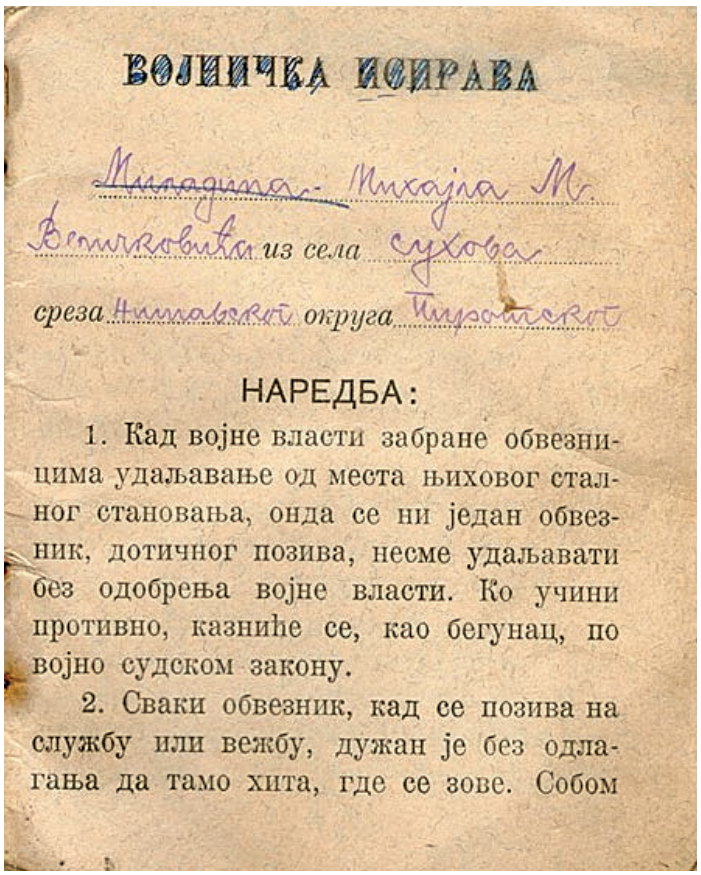
ВОЈНИЧКА ИСПРАВА

Миладина - Михајла М.

Вешковића из села Сухова

среза Нишавског округа Пиротског

НАРЕДБА:

1. Кад војне власти забране обвезницима удаљавање од места њиховог сталног становања, онда се ни један обвезник, дотичног позива, несме удаљавати без одобрења војне власти. Ко учини противно, казниће се, као бегунац, по војно судском закону.

2. Сваки обвезник, кад се позива на службу или вежбу, дужан је без одлагања да тамо хита, где се зове. Собом

ВОЈНА ИСПРАВА ИЗ 1906. ГОДИНЕ

разити (бактерије, гљивице, глодари). О оштећеним и „болесним“ документима стара се служба за конзервацију и рестаурацију архивске грађе.

(Преузето са сајта Архива Југославије)

Приоритети у сређивању архивских фондова и збирки

У периоду од 2011. до 2017. године сређена су 52 фонда у укупној дужини од 94 m. У поступку сређивања грађе, редослед је следећи:

Најпре се излучује безвредни регистратурски материјал у циљу одвајања архивске грађе коју чувамо. Најпре се пописују књиге па документи. Ради прегледности архивске грађе иста се разврстава по областима које одређују врсте архивског материјала, а затим, у оквиру области, хронолошки, по годинама. Књиге се пописују следећим редоследом: записници, регистри, протоколи, остале књиге. Предност у редоследу осталих књига даје се према карактеру фонда или важности збирке.

Из пописа утврђујемо хронолошке границе фонда: оснивање и престанак рада неке установе или фирме. Фонд се чува у целости јер се на тај начин архивској грађи утврђује стално место у оквиру једне целине.

Сви фондови су углавном сређени по принципу слободне провенијенције. На овај начин велика количина архивске грађе спасена је од даљег пропадања и уништавања.

СРЕЂЕН ФОНД

Након пописаног фонда достављамо прилог у виду извештаја који садржи историјску белешку самог фонда и сумарни инвентар — научно евиденционо средство за метеријално обезбеђење грађе и информативно средство за архивску грађу једног фонда или збирке. Као информативно средство концизно али на прегледан и јасан начин информише о садржини и структури фонда. Садржи и податке о радницима који су радили на сређивању и обради фонда или збирке и изради инвентара. За сваки сређени фонд ради се електронски попис архивске грађе ради лакшег проналажења докумената.

Проблеми са којима се сусрећемо приликом сређивања архивских фондова и збирки су: непотпуна документација, матичне књиге, платни спискови, М-4 обрасци, у неким фондовима персонални досијеи, уништена документација.

Фонд се предаје одељењу депоа у одређеном броју кутија које фонд поседује, дужини и броју књига. Сређена и обрађена архивска грађа доступна је свим заинтересованим корисницима у приватно-правне, научно-истраживачке, образовне и друге сврхе, као и самој служби Архива за издавање уверења.

Ивана Тасић, архивиста

Заштита архивске грађе ван Архива

У току 2017. Година настављени су послови и активности Спољне службе у Историјском архиву у Пироту. Из одређених регистратура извршено је преузимање архивске грађе и то пре свега од оних где су се стекли законски услови или је ситуација налагала због гашења саме регистратуре. Тако је архив у своје депое примио архивску грађу и регистратурски материјал из следећих регистратрура: „Еи ФЕМИД у стечају“ Бела Паланка у укупној количини од 4 метра дужна; СОФК-а Пирот у укупној количини од 5 дужних метара; „Радио Пирот у ликвидацији“ у укупној количини од 1,4 метара дужних; Народно позориште Пирот, у количини од 4 метра дужна; Индустрија одеће „Први мај Пирот у стечају“ у количини од 165 метара дужних. Такође из градске управе Пирот преузете су матичне књиге и то: МКВ за матично подручје Станичење за период 1878–1928; МКУ за матично подручје Станичење 1878–1925; МКР за матично подручје Крупац 1904–1914 и 1914–1915; МКУ за матично подручје Крупац 1906–1914; МКР за матично подручје Пирот–Пазар 1909–1914; Регистра умрлих за

матично подручје Пирот 1881–1913; Такође, и неколико појединаца је предало Архиву своје личне фондове, па је архив и на овај начин постао богатији овом веома драгоценом врстом архивске грађе. Своје личне фондове Архиву су предали: Видоје Недељковић, истраживач из Барје Чифлика, Олгица Цунић, професор енглеског језика и власница школе страних језика „LINGUA“ из Пирота, Десимир Тошић, Драгољуб Златковић, истраживач и аутор из Пирота и Јован Николић, некадашњи професор историје у пиротској Гимназији.

Извршен је и редовни обилазак неколико регистратура и обављена контрола канцеларијског и архивског пословања следећих регистратура: на територији општине Бела Паланка — ЈКП „Комнис“, Центар за социјлани рад и Служба за катастар непокретности; на територији општине Бабушница — СО Бабушница и некадашња Дирекција за грађевинско земљиште; до краја 2017. на територији града Пирота треба још обићи и обавити контролу регистратура ЈП Комуналац и „Тигар АД“ Пирот.

Миљан Манић, историчар — виши архивиста

Осврт на 1. децембар 1918. Године

“Моме народу Србима, Хрватима и Словенцима. Дочекасмо срећни давно жудећи дан нашег ослобођења и нашег слободног уједињења у независну Народну Државу, у којој ће наше племе живети пуним животом и без препреке уживати дарове, којима је блага Божија рука обилато обдарила лепу нашу домовину.

Испуњен је завет, који су сва поколења наша, кроз векове и непрекидно, крвљу својом потврђивала и освештавала.

Једнодушном одлуком народа, израженом једнодушним гласом најбољих представника његових, уједињени су сви досада раскомадани делови наше отаџбине у јединствено краљевство, којим је народном вољом позван да влада краљ свих Срба, Хрвата и Словенаца, Мој узвишени Отац, Његово Величанство Краљ Петар Први...

Наши племенити савезници и цео свет су с праведним дивљењем гледали и са заслужним признањем ценили јуначке напоре и самопрегорење Моје војске и издржљивост Мојега народа. Потрудимо се да свима, заборавом наших међусобних супротности и напуштањем свих размирица наших, покажемо пример једнога трезвеног и присебног народа, достојног да у миру живи и ради са великим просвећеним народима, с којима је имао част и понос да буде храбар ратни друг и лојални савезник...

У име Мојега Узвишеног Родитеља и у Моје име шаљем краљевски поздрав целоме народу Срећна Вам свима била Нова Година, у којој ће се у име Божје развити и вековима лепршати наша тробојка, славом окићено знамење краљевства нашег, од целог света признато и поштовано, сјајно обележје неоспорне суверености наше државе: по свим нашим земљама, по свим горама нашим, на свима рекама и острвима нашим, и скраја на крај нашега сињега мора.

Испунимо се сви крепком вером у здрав, снажан и бујан живот краљевства нашег.

Бог и дух наших славних предака и наших великих мртвих јунака стално лебде над свима и нека нас храбре и подржавају у истрајном напорном и сложном раду за благостање и срећу Мојега народа...”

Овај “Манифест регента Александра народу” од 24. децембра 1918. године приликом образовања прве државне владе, поред регентових очекивања од владе, испуњен је и задовољством регентовим и оптимистичким надањима који и доликују једном владару и као порука за предстојећу Нову 1919. годину. Међутим, и сам регент је био свестан да постоје разлике међу уједињеним народима, као и њихове међусобне размирице. Управо те непремостиве разлике и сталне размирице пратиће новонасталу државу током свих година њеног постојања и ескалираће у један веома бруталан и крвав грађански рат почетком деведесетих година XX века. Жеља регентова да ће вековима лепршати тробојка нове државе, није се остварила.

Превелики број је људских жртава, људи који су страдали како за само стварање те нове државе, на које опомиње и регент у Манифесту, тако и за време њеног постојања, а на крају и за њено разбијање. За

стварање, постојање и опстанак нове државе, од свих њених чланица, Србија је платила далеко већу и несагледиву цену у људству превасходно, а затим економски, политички и у свим осталим сегментима цивилизацијског и историјског савременог друштва.

Око 1. децембра 1918. године, последњих двадесетак година сплело се и у историографији и у политици толико спорова и разлика, да праћени националистичком емоцијом и разноврсним мотивима, изгледају непремостиви. Неки историчари, а поготово политичари проглашавали су државу Срба, Хрвата и Словенаца "вештачком, версајском творевином", "тамницом народа", "великосрпским државним здањем". У самој Србији могло се чути да је стварање Југославије "глупост", превелика српска жртва у којој је изгубила своју државност "уложила краљевство за хромог полуслепог коња". Постоји уверење да је историјски избор Србије њен највећи промашај у прошлости, основни грех њених вођа и улудо расута енергија српског народа; да је све могло и другачије, и да би вако друго решење било боље од онога које је створено. Наравно да када се једна држава тако брутално и несхватљиво братоубилачки растури, свако друго решење изгледа прихватљивије.

Сам начин разбијања Југославије, крвави деценијски грађански рат, није могао проћи, а да не остави трајне и неизлечиве последице њеним народима који су, вођени полтичким опонентима, платили превелику цену за добијање малих, независних државица.

*

Слабљењем османлијског и хабзбуршког царства јавља се идеја о уједињењу југословенских народа и са снажењем грађанства у југословенским земљама и њиховим тежњама за политичко и економско осамостаљивање. За истакнуте поборнике уједињења из круга духовних стваралаца, југословенски народи чинили су један народ подељен племенским границама. На буђење националне свести у оквирима југословенске идеологије и на идеју уједињења повољно је утицала, сем постојања Србије и Црне Горе као самосталних држава, бојазан од територијалног ширења граничних држава на рачун југословенског етничког простора. Подстицај и изазов југословенском окупљању представљало је и уједињење Италије и Намачке.

Током XIX века идеја о југословенској повезаности и уједињењу добијала је најразноврсније облике, од захтева за културни препород и равноправност језика, аутономију у саставу Аустрије, односно Аустроугарске, унију југословенских народа, интегрално југословенство у крилу Аустроугарске. Југословенска идеја развијала се као вид националног препорода у Хрватској и Словенији, а у Србији је живела у две варијанте: источној, као визија уједињења Срба и Бугара у заједничку државу, и западној, као замисао изражена у *Начертанију* Илије Гарашанина из 1844. године о стварању југословенске државе под вођством Србије. С идејама о југословенском уједињењу изношене су и живеле концепције о подунавском удруживању народа на федеративној или конфедеративној основи. За југословенске народе у оквиру Аустроугарске, југословенска идеја се све више постављала као питање стварања југословенске јединице у саставу Монархије или уједињења ван њених граница.

Концепције и програме уједињења одређивали су идеолошки погледи њихових носилаца; они су у зависности од друштвених снага чије су интересе изражавали, повезивали уједињење с решавањем положаја југословенских народа, било њиховом самосталном снагом или помоћу великих супарничких сила. Национализам је оптерећивао и тровао међусобне односе југословенских народа мржњом и сукобима, који су често подстицани од спољних чинилаца, политичких и верских, од противника зближавања ових народа, остављали разорне последице, мада је на другој страни, истовремено доприносио и развијању њихове свести о националном идентитету.

Крајем XIX и почетком XX века процењено је, с обзиром на велики развој индустрије и саобраћаја, да будућност имају само велике и јаке државе. Под том претњом пропашћу малих држава, која може бити избегнута само груписањем нарочито сродних племена у једну јаку државу и доктрином "Балкан Балканским народима", Србија је крочила у рат који није желела. Али, истовремено, рат је отворио могућност да историјска шанса уједињења, као опстанка у будућности, буде претворена у реалност.

*

Србија је са Пашићем, као стратегом прве Југославије, полазила од тога да српско питање реши у Првом светском рату у оквирима интегралног остваривања југословенског питања. Од Нишке декларации-

је децембра 1914. године до потпуниг уништења, који је Аустроугарска наметнула Србији, није више била само борба за очување независности Србије него и за ослобођење свих поробљених Срба, Хрвата и Словенаца. Самим тим што југословенски програм Србије није настао на основу споразума равноправних чинилаца, нису могла ни да се отклоне страховања грађанства југословенских крајева Аустроугарске да Србија не изражава на њихов рачун освајачке тежње. Стварање Југословенског одбора је инспирисала српска влада, која га је и финансијски потпомагала, усмеравала његов рад преко својих људи; Одбор је био и нехомогено тело, без истакнутијих појединаца, ако се изузму Франо Супило и др Анте Трумбић. Југословенски одбор није имао ни војне снаге, нити је икада био међународно признат. Под крај рата Југословенски одбор је потиснуло Народно вијеће СХС као далеко надмоћнија домаћа конкуренција која се ослањала на постојеће и раније политичкостраначке констелације у Хрватској и Словенији, и било самосталније и репрезентативније састављено од Југословенског одбора. Без обзира на извесне компромисе српска политичка позиција остаће надмоћнија и после усвајања Крфске декларације 1917. године којом је предвиђено да се Краљевина Срба, Хрвата и Словенаца организује као уставна, демократска, парламентарна монархија са српском династијом Карађорђевића.

Борба за остварење југословенске идеје у првом светском рату открива концепцију српске политике и њеног неимара Николе Пашића, а на другој страни заплетене путеве њеног остваривања, отпоре и сумње на страни хрватских и словеначких првака да не постану плен великосрпске политике. Српске претензије обухватале су целокупну југословенску етничку територију. Југословенски програм засновао се на националном јединству Срба, Хрвата и Словенаца, који су посматрани као "једноплеменци". Први човек радикала је сматрао да "Србија је историјском нужношћу постала носилац југословенског програма и због тога је објективно обележавала сам процес уједињења у његовим најдоминантнијим појавама". Ако је Пашић и дозвољавао да се будућа држава уреди изнутра као сложена, предвиђао је да се предходно сви Срби нађу удружени у Србији. Пашић је задржао резерве према називима "Југославија" и "југословенски". Аустроугарска пропаганда је, на другој страни, под ове називе подводила "великосрпство", а Никола Пашић опет за Југославију везивао аустријанштину, нешто што је српству туђе. Већ на Крфу Пашић је постигао компромис у називу државе — Краљевина Срба, Хрвата и Словенаца, иако се није одустајало од тезе о "троименом народу" ("етнички унитаризам"), која је у Првом светском рату у спољним односима одиграла изванредно значајну улогу, иако није могла избрисати постојање фактичких и историјских разлика међу народима. Пашић је био против федерације, будући уверен да она не може осигурати снажну државу изнутра, јер су Срби и Хрвати толико измешани да је територијално разграничење неостварљиво,

Идеје конфедерације (Ф. Супило у Југословенском одбору, решење Женевске декларације из новембра 1918, став Радићеве странке 1918. године) на самом почетку настајања заједничке државе биле су одбијене као неприхватљиве, неадекватне, непримерене новој историјској ситуацији, односима снага, расположењима главних политичких чинилаца.

У процесу борбе за уједињење Србија ће бити ојачана и одлукама Велике народне скупштине Срба, Буњеваца и осталих Словена у Војводини од 25. новембра 1918. године о прикључењу Војводине Србији, као и Велике народне скупштине Српског народа у Црној Гори одржане у Подгорици дан касније да се Црна Гора уједини са Србијом у једну државу под династијом Карађорђевића, и ступи у заједничку државу "троплеменог народа, Срба, Хрвата и Словенаца", а краљ Никола Петровић Његош са династијом Петровића збаци са црногорског престола.

Уједињење је у суштини било дело Србије и Црне Горе, пре свега Србије, којима су се придружили Југословенски одбор, Народно вијеће СХС и део добровољаца из Хрватске и Словеније. Србији је ван сумње припало прво место у процесу борбе за стварање југословенске државе, што су признали и хрватски и словеначки представници: по жртвама, улози у дефинисању ратних циљева и југословенског програма, државној традицији, везама са савезницима, сјајним војним успесима у рату, међународној репутацији њених државника, нарочито Николе Пашића. Зато се уједињење у конкретној историјској ситуацији рата и 1918. године могло остварити само у "процесу пијемонтизације".

Југословенски народи су се први пут у историји окупили на једном простору, који је некада заузимала римска империја. Идеја етничке блискости је новијег датума, будући нарочито наглашена уједињењем Немачке и Италије у другој половини XIX века. За разлику од ових великих народа, југословенски народи нису били јединствен народ у време уједињења, јер су само Срби, Хрвати и Словенци чинили три модерне нације које су настале и конституисале се у XIX

веку, с тим што су Словенци националну самосвест до краја развили и потврдили у оквирима Краљевине СХС. Са изузетком Хрвата у Истри, који су остали у оквирима Италије и они су се први пут нашли окупљени у једној држави. С друге стране Далмација, која је имала друкчији положај од Хрватске и Славоније у аустроугарском царству, сада је са северном Хрватском постала део јединствене државе с истоветним унутрашњеправним положајем.

На непосредно стварање прве југословенске државе битно је утицало више фактора унутрашње и међународне ситуације. Пре свега, угроженост етничких граница Хрвата и Словенаца. Рат Аустроугарске и њених савезника у коме су учествовали и наши народи као део Аустроугарске монархије (Хрвати, Срби и Словенци) утицао је после пораза Централних сила и на промену њихове позиције као дела поражене стране. Из пораженог фронта, преко Југославије, прешло се на страну Србије као победничке земље, у оквиру сила Антанте. Оружане снаге Краљевине Србије биле су у првим данима после уједињења чувар и гарант социјалног мира који је био угрожен у Хрватској и Словенији у време расула Аустроугарске. Осим тога, јавља се и опасност од Италије. На основу тајног Лондонског уговора из 1915. године, Италија је претендовала на етичке територије Југословена од Ријеке до Улциња. Италија није прихватила стварање Југославије. Имајући западне границе са Краљевином СХС, она је преко Албаније угрожавала безбедност Краљевине преко Косова и Метохије и западне Македоније, области насељених албанским живљем увек сепаратистички расположеним.

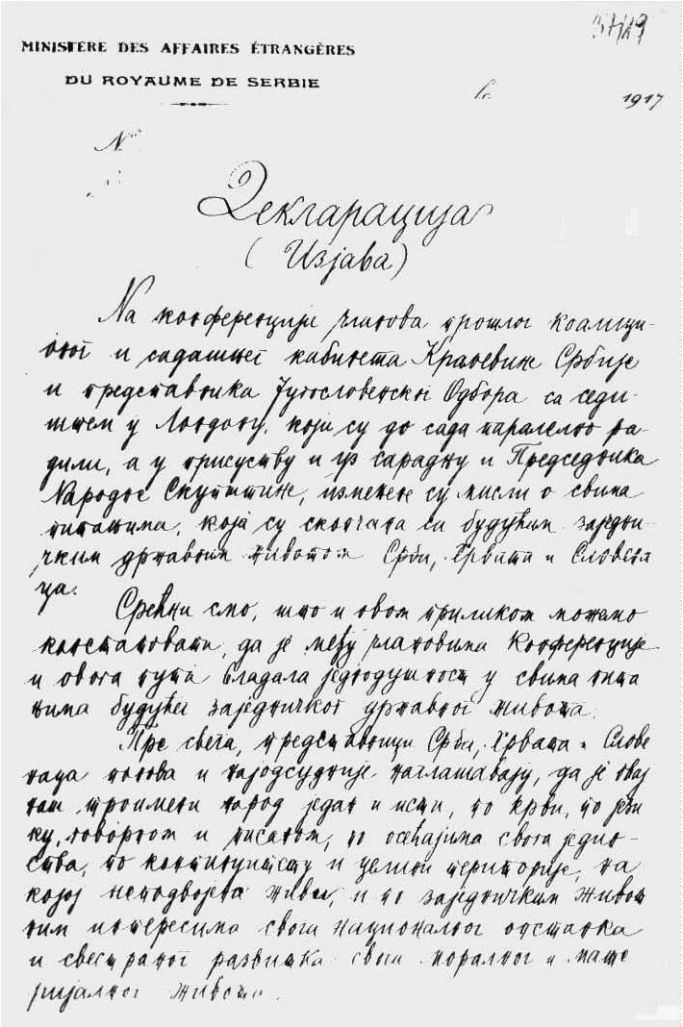
MINISTERE DES AFFAIRES ÉTRANGÈRES
DU ROYAUME DE SERBIE

1917

Декларација
(Изјава)

На конференцији председника прошлог коалиционог и садашњег кабинета Краљевине Србије и председника Југословенског Одбора са седиштем у Лондону, који су до сада паралелно радили, а у присуству и уз сарадњу и Председника Народне Скупштине, постигнут је споразум о свим питањима, која су скопчана са будућим заједничким државним животом Срба, Хрвата и Словенаца.

Сврсни смо, што и овом приликом можемо констатовати, да је међу члановима Конференције и овога пута владала родољубивост у свим питањима будућег заједничког државног живота.

Пре свега, представници Срба, Хрвата и Словенаца оштро и народсудније истичу, да је овај исти троимени народ један и исти, по крви, по језику, говору и писању; по основној својој родоисторији, по конституисању и целој територији, на којој непрекидно живи, и по заједничким животним интересима свога националног одстојања и свестраног развитка свога моралног и материјалног живота.

КРФСКА ДЕКЛАРАЦИЈА

За настајање нове државе била је потребна воља сила победница да Аустроугарска монархија нестане са политичке карте Европе. Та воља је дефинитивно исказана у последњим месецима рата. Нова држава је завршетком рата добила јасно одређене задатке и функцију у свету насталом на рушевинама великих царстава. Требало је да представља "зид" који спречава обнову германске опасности, служи као "санитарни кордон" који онемогућава разливање идеја Октобарске револуције, буде експонент победничких сила на Балкану и бранитељ мировног покрета успостављеног на крају рата.

Простор који је назначен 1918. године границама југословенске државе био је географски, геополитички, историјски, економски, комуникационо, културно један сасвим нов амбијент. Неравномерност, неуједначеност, раздробљеност, хетерогеност, хиљаде разлика у исти мах, биле су основне карактеристике простора. У тренутку када је настала југословенска држава, њено становништво било је на различитим ступњевима националне свести. Делили су га традиција, обичаји, степен просвећености и културне развијености, језик, писмо, начин производње, разни облици својине, типови насеља у којима живе, начин живота и мишљења, религија која је била вододелница нација.

*

Политички живот у Краљевини СХС карактерисало је постојање мноштва странака, као израз разноликости и неразвијености социјалне структуре, разнородности националног и верског састава, различитог степена економске моћи, знатних културних особености, другачијих искуства у друштвеном животу и политичким борбама у XIX и XX веку. На политичком пољу нашле су се после 1918. године бројне пар-

тије, снажне и слабе, велике и мале, старе и нове, револуционарне и реформистичке, клерикалне и антиклерикалне, југословенске и националне, односно регионалне, републиканске и монархистичке, сељачке и радничке, грађанске и социјалистичке, сталешке и несталешке. Странке су стварале савезе и блокове, мењале фронтове и опредељења, постајући, преко ноћи, од савезника непријатељи. Најоштрији сукоби избијали су између странака централистичко-унитаристичке и федеративне оријентације.

"Прелазно доба" — од уједињења до првог устава — трајало је у Краљевини СХС више од две и по године (1. децембар 1918.–28. јун 1921). Било је то време у коме је, на основу српске државности, изграђена југословенска држава. Срби су успели да обезбеде најјачу фактичку позицију у новој држави, са премоћним утицајем у влади, војсци, државном апарату и дипломатији. Србија је, ослоњена на предратни развој, располагала и највећим међународним искуством. Из ових чињеница извлачи се, а из Аустроугарског порекла, теза о великосрпској хегемонији у Краљевини СХС.

Конституционални акти стварања југословенске државе предвиђали су да државно уређење почива на три институције — круни (краљ или регент), "јединственој парламентарној влади" и "једниственом народном представништву". Али у завршном чину уједињења у тренутку проглашења новонастале државе суштински је постојала само једна институција — круна, оличена у регенту Александру Карађорђевићу. Након 3. децембра 1918. године, када су престале функције Народног вијећа, регент је постао и "врховна суверена власт државе СХС на територији бивше Аустроугарске". Тим чином једина суверена власт у новој држави био је монарх. Династија је претходним актима уједињења обезбедила монархистичку форму владавине. Монархов положај је имао ослонац у реалној снази војске Краљевине Србије, јединoм гаранту реда, заштитнику унутрашњег поретка, чиниоцу интегритета нове државе и чувару још непризнатих и неутврђених граница. Остале полуге власти на којима је требало да почива државно-правни систем у периоду државног провизоријума тек је требало формирати. Са принципима привремене државне организације, прокламованим 1. децембра 1918. сагласили су се, вољно или под притиском догађаја, сви меродавни политички фактори (регент, Народно вијеће, српске политичке странке) и тиме су они постали обавезујући.

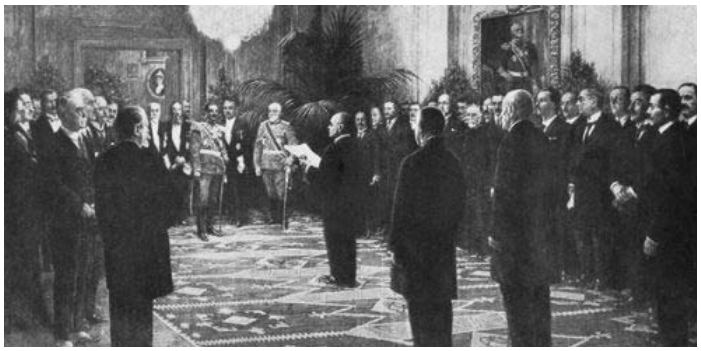

ПРОГЛАШЕЊЕ КРАЉЕВИНЕ СХС

Наднационална категорија југословенства истиснула је националну индивидуализацију. Схватање о "троименом народу" нашло је одраза у имену државе (Краљевина СХС), њеним спољним обележјима (грб, застава), инерцији присуства ранијих облика управног, привредног, финансијског, просветног живота. За период државноправног провизоријума, бивше аустријске, угарске и аустроугарске провинције задржале су своје посебне "земаљске владе", аутономни делокруг рада, целовитост територија омеђену административним границама из времена Двојне монархије. Очување територија, административно обликованих у претходном историјском периоду, била је једна од битних саставница историјског и државног права на које су, посебном осетљивошћу, позивале политичке странке Хрвата.

Готово без изузетка, све хрватске политичке партије, ослоњене на историјско и државно право, заговарале су конфедералистичко или федералистичко државно уређење у коме је Хрватска, као наследница предходне Монархије, фигурирала у њеним грницама (Далмација, Хрватска, Славонија, Срем) и имала право да законодавно одлучује без надзора централних власти. Хрватски политичари су истрајавали у захтеву за посебним националним развојем у својој засебној држави или јасно омеђеној и уређеној аутономији.

Идеја историјског и државног права била је супротна српском схватању државности. Насупрот њој, владајућу политичку филозофију у држави представљала је идеја о "народном и државном јединству", Српске политичке партије су, свесне велике етничке измешаности становништва и расутости српског ентитета, одбацивале сваку формулу државног административног уређења које би, у границама постојећих "историјских покрајина", даље цепало, однароћивало и "мајоризовало" српски народ. То је био

један од основних разлога који је водеће српске политичке странке чинило заговорницима унитарне државе. У читавој првој деценији Краљевине СХС српске политичке партије су искључивале све историјске, племенске, верске, покрајинске разлике као разлог новог административног уређења и територијалног издвајања у оквирима државне целине. Страх да увођење федерације може да угрози заједнички развој у будућности са убеђењем да је национално територијално разграничење немогуће.

Овакав став српских политичара потврђује и расправа историчара и правника Слободана Јовановића "О федерализму" који наводи примере Сједињених Америчких Држава и царске Немачке као успешне федерације. У САД постоји партијска централизација, огромна земља са више стотина милиона становника, подељена је свега на две полтичке странке које служе као средство политичког уједињења. У немачкој царевини пруска хегемонија над осталим државама била је главни гарант противу опасности федерализма. Ову теорију Сл. Јовановића потврдиће и даља историја југословенске државе. Федрализам у "комунистичкој" југославији опстајао је само захваљујући једнопартијском, тоталитарном режиму КПЈ. Крајем осамдесетих и на самом почетку деведесетих година XX века, политички утицај КПЈ слаби и појава вишестраначког система доводи и до разбијања Југославије.

Отуда, у име државе коју су љубоморно чували, Срби запостављају сопствене националне интересе, свесно пресецају национални полет, одбацују помисао о формирању српског политичког покрета, одричу се дела сопственог идентитета. Због тога се може говорити само о српској политици која је дала печат новој југословенској држави, а никако о великосрпском хегемонизму.

Предраг М. Видановић, историчар — архивиста
(из дипломског рада „Стварање прве Југославије")

НАЈМЛАЂИ У ПОСЕТИ АРХИВУ

Захвалност

Историјски архив посебно захваљује локалној самоуправи и Граду Пироту на значајној подршци, и ЈП Комуналац на успешној и важној сарадњи.

Такође, захваљује и Дому културе Пирот, Галерији „Чедомир Крстић“, Музичкој школи „Драгутин Гостушки“, дописништву РТС-а, ИЈП „Слобода“, ТВ Пирот, Пиротским вестима, Пиканалу, Плус радију, Душану Ђурићу, Маријану Марковићу и Илији Лики Пејчићу.